

"STADENS RÖSTER"

Pedagogisk handledning med elevuppgifter utifrån
utställningen om Söderhamn 400 år | Åk 4-9

INLEDNING

Att lära av historien är ett konstruktivt sätt att vidga perspektiven på sin nutid och framtid; och att vidga perspektivet på sig själv och sitt eget liv.

I utställningen **STADENS RÖSTER** skildras Söderhamns 400-åriga historia utifrån fyra ungdomars perspektiv:

Erich Frisk

14 år, barnarbetare på gevärsfaktoriet, född 1682

Margareta Berg

17 år, dotter i en handelsmannafamilj, född 1708

Johan Abraham Berglund

12 år, Målargosse, född 1821

Ulla Bjerne

17 år, blivande författare, född 1890

Genom dessa ungdomars ögon upplevs och tolkas den historiska verkligheten. Ett underifrån perspektiv som sällan uppmärksammas i historieskrivningen.

Vi hoppas att denna pedagogiska handledning ska bli till stor hjälp i lärandet om Söderhamns historia utifrån utställningen **STADENS RÖSTER**. Välkomna in i den fascinerande väv av historiska ögonblick som binder samman och formar Söderhamns 400-åriga historia.

För att kunna ta del av utställningen **STADENS RÖSTER** på bästa sätt är det nödvändigt att vara väl förberedd inför det guideade besöket och stadsvandringen. Lika viktigt för lärandet är ju även efterarbetet och uppföljande reflektioner och fördjupning.

Följande handledning vill underlätta för- och efterarbetet och ska ses som förslag på hur man kan arbeta. Denna pedagogiska handledning får användas fritt. Välj vilka övningar som passar i er klass/årskurs, beroende på vilken typ av frågor ni vill fördjupa er i, gruppens förutsättningar och hur lång tid ni har på er.

Samarbeta gärna över ämnesgränserna, Ex. SO-ämnen, Sv, Bild, Slöjd, NO-ämnen.

Lars Berglund,

museipedagog, Hälsinglands museum

Att göra innan den guidade visningen

Gemensamt inledande uppdrag

- Vilka personer och vilka perspektiv brukar det oftast berättas om i historieböckerna? Varför?
- Hur berättas det i din historiebok? Undersök!
- Vilken kan skillnaden bli om barn och unga får berätta ur sitt perspektiv?

Gruppindelning

För läroprocessen är det oftast bättre med att fördjupa sig än att skumma på ytan. Därför rekommenderar vi att klassen delas in i 4 grupper, en grupp för varje århundrade. Vi kommer att jobba vidare utifrån denna gruppindelning i den guidade visningen i utställningen på Söderhamns museum.

Klassen delas in i fyra grupper utifrån århundrade

1600-talsgruppen – Stormaktstiden

1700-talsgruppen – Frihetstiden

1800-talsgruppen

1900-talsgruppen

- Varje grupp skaffar sig mer kunskap och förståelse om "sitt" århundrade; viktiga skeenden, händelser, personer m.m. Redovisa för varandra i helgrupp eller i tvärgrupp.

De fyra berättelserna

- Läs de fyra berättelserna ur utställningskatalogen. (Erich Frisks berättelse för 1600-talsgruppen etc.)
- Låt eleverna sammanfatta berättelsen skriftligt
- Följ upp med öppna reflektioner enskilt, i par, i grupp.
- Jobba sedan vidare utifrån arbetsuppgifterna på de följande sidorna.

Målat kärl i trä, 1800-tal, Söderhamns museum.

Erich Frisk

**14 år, född 1682,
barnarbetare på gevärsfaktoriet**

Barnarbete / Arbetstider och arbetsmiljö förr och nu

- Ta reda på vilka bestämmelser som har gällt förr i tiden vad gäller barnarbete. Vad har vi för lagstiftning idag i Sverige vad gäller arbete för exempelvis 15-åringar?
- Hur ser man på barnarbete i andra delar av världen, tex Bangladesh, Etiopien och Indien.

Erik berättar: Mäster är inte nådig, men jag har det ändå rätt bra. Han slår inte i onödan.

- Vad säger detta om dåtidens arbetsmiljö?

Han berättar vidare: Jag tror att nästa alla, utom de allra starkaste smederna, är rädda för den nye faktorn, Unge Blixen. En som sa emot fick sitta med fötterna i en järnbult i flera veckor. Och så trähästen förstås. Jag drömmer mardrömmar om den på nätterna – att den sätter iväg med mig och blodet rinner mellan mina ben.

- Ta reda på mer om tortyrredskapet Trähästen: Idag förekommer knappast våld och tortyr på arbetsplatser i Sverige, men förekommer det mobbing och utfrysning på skolor och arbetsplatser idag?
- Vad säger barnkonventionen som i år har blivit lag i Sverige om barns rättigheter?
- Hur ser det ut i andra länder? När och varför kan våld och tortyr mot barn förekomma?

Framtidsdrömmar

- Erich var inte nöjd med sitt arbete och sitt liv. Vad drömde han om? Varför?
- Hur ser dina framtidsdrömmar ut?
- Berätta om hur du önskar att du har det om 20 år, arbete, fritid, familj, bostad m.m.

Ord och begrepp att förklara

- Mäster
- Lärling
- Gevärsfaktoriet
- Musköt
- Smed
- Stockmakare
- Pikar
- Från vettet
- Faktor

Uppdrag

- Ta reda på mer om hur och varför Gustav II Adolf utsåg Söderhamn till en av landets viktigaste platser för vapenproduktion. Vad betydde denna produktion för slutresultatet av 30-åriga kriget?

Gevär, ursprung Söderhamn, 1700- och 1800-talet, Söderhamns museum.

Margareta Berg

17 år, född 1708,
dotter i handelsfamilj

Ståndssamhälle och klassamhälle

Margareta tillhörde de privilegierade i 1700-talets samhälle. Som dotter i en handelsmannafamilj tillhörde hon ståndet borgare.

- Vilka var de övriga stånden i ståndssamhället?

I och med industrialiseringen övergick man till att prata om klassamhället.

- Ta reda på mer om uppdelningen i klasser.
- Har vi ett klassamhälle idag?

Framtidsdrömmar

Margareta drömmer om att skaffa många barn. Minst 10 skriver hon i sin dagbok. Hennes dröm gick i uppfyllelse men endast två av hennes tio barn var i livet när hon dog.

- Varför var barnadödligheten så stor under 1700-talet?
- Vilka är orsakerna till barnadödligheten har minskat drastiskt under de senaste århundradena?
- Hur många barn önskar du?
- Vilka egenskaper skulle du önska allra mest till en nyfödd flicka?
- Vilka egenskaper skulle du önska allra mest till en nyfödd pojke?

ARBETSBLAD | 1700-talsgruppen – Frihetstiden

Ord och begrepp att förklara

- Borgare
- ...att lysa för oss...
- Pesten
- Anrik
- ...ett gott parti...
- Nattsärk
- Rådhuset, Rådman
- Fäboskog – Fäbod

Uppdrag

- Ta reda på mer om rysshärjningarna i Söderhamn 1721.
Ledord: Det stora nordiska kriget, Karl XII, Tsar Peter den store, makt över Östersjön, rysskräck, Ulrika Eleonora.

Pesten härjade i Sverige när Margareta var liten.

- Ta reda på mer om den stora pesten i början av 1700-talet.
Fördjupa dig ytterligare genom att ta reda på mer om Digerdöden under medeltiden och Spanska sjukan i början av 1900-talet.
- Vilka likheter och skillnader kan du finna när du jämför med den pågående Coronapandemin?

Räkenskapsbok 1700-tal, Hälsinglands museum.

Johan Abraham Berglund

12 år, född 1821,
målargosse

Tur eller talang

Johan hade visst tur i livet. Han kunde sluta med att tiggas och istället få jobba som målargosse åt den store Söderhamns-konstnären Albert Blombergsson. Men var det bara tur? Albert Blombergsson såg ju att Johan hade talang, dvs att han var duktig på att teckna och måla.

Alla har någon talang, något som man är speciellt duktig på.

- Vilken talang har du?
- Vad är du bra på och speciellt intresserad av?
- Vad vill du satsa på och utveckla i din framtid?

Naturens krafter på bild

När Albert Blombergsson är på humör berättar han om hur man kan överföra naturens krafter till en stilla bild.

- Vad skiljer en storm från en bris när man ska teckna och måla?
- Prova själv med att överföra naturens krafter till en bild! Exempelvis en höststorm, ett åskoväder, ett snöfall, en vårdag, ett stilla sommarregn, en midsommarnatt eller ett eget förslag.

Ulla Bjerne

17 år, född 1890
blivande författare

Att våga bryta mot normer

Ingen i Söderhamn verkade uppskatta Ulla Bjernes stil. Hon gillade att klä sig i hatt och herrkläder.

– Jag skulle aldrig klä mig i skärt, vitt eller ljusblått som de andra flickorna gör, säger Ulla.

Ulla Bjerne struntade i att anpassa sig till normen, dvs hur man förväntades klä sig och vara. Hon var lite som Pippi Långstrump, en person som ville bestämma över sig själv och inte bry sig om vad andra tycker.

- Hur är det i Söderhamn idag? Är det viktigt att passa in i normen, dvs klä sig och vara som andra förväntar sig eller kan man få vara sig själv utan att bli mobbad? Fundera först själv för att sedan diskutera med varandra.

Hemmet en kvinnas fängelse

Ulla skriver att hemmet är en kvinnas fängelse.

- Vad kan hon mena med detta?
- Hur fungerar det i en familj som kan upplevas som ett fängelse?

Att vara människa

Ulla skriver också att hon önskar att bli värderad som människa och inte enbart som kvinna.

- Vad kan få henne att tänka så?
- Kan det vara så idag i Sverige eller i andra delar av världen att man blir värderad utifrån sitt kön?

Döderhamn

Ulla längtar bort från ”Döderhamn”, hon längtar efter ett bibliotek, hon längtar till Paris.

Hon uppfyller sina drömmar. Som 17-åring lämnar hon Söderhamn och hamnar i den innersta kretsen av konstnärer och författare i Paris. Nils Dardel och Isaac Grünewald avporträtterar henne. Evert Taube skriver en roman om henne.

- Vad längtar du bort ifrån?
- Vad längtar du till?
- Hur kan man uppnå det man önskar sig?

Ord och begrepp att förklara

- Sällskapsdam
- Jolmig
- Tyll
- Grosshandlare

Uppdrag

- Ta reda på mer om
Nils Dardel
Isaac Grünewald
Evert Taube
- Ta reda på mer om
Storstrejken 1905
Första världskriget
Hungerdemonstrationerna 1917

Remington skrivmaskin, första delen av 1900-talet, Hälsinglands museum.

Guidad visning I utställningen / Historisk stadsvandring

Halva klassen besöker utställning. Den andra halvan går en stadsvandring. Efter 40 min skiftar grupperna så att alla har deltagit i stadsvandringen och besöket på museet under 90 min inklusive 10 min rast.

I utställningen

Efter en gemensam introduktion på ca 10 minuter i utställningen delas ni in i fyra grupper; 1600-talsgruppen, 1700-talsgruppen, 1800-talsgruppen och 1900-talsgruppen. Ni kommer att få fördjupa er i ”ert” del av utställningen under ca 20 minuter utifrån följande frågeställningar.

1. Känn in och ta del av utställningen; Läs texterna, studera föremålen, lyssna på berättelsen, förflytta er själva till historien.
2. Fotografera tre föremål i utställningen.
Motivera ert val
3. Välj och skriv ned tre historiska händelser ur ”ert” århundrade som ni tycker är viktiga. Motivera.
4. Berätta kort om era upplevelser utifrån bilderna, föremålen och de historiska händelserna.

Vi avslutar besöket i utställningen med att reflektera tillsammans under ca 10 minuter utifrån era upplevelser och insikter.

Under och efter stadsvandringen

- Dokumentera genom anteckningar, foto, film eller ljudinspelning under stadsvandringen
- Följ upp stadsvandringen i klassrummet genom att skriva en kort berättelse, göra ett bildspel, en film etc.
- Redovisa på valfritt sätt i samråd med läraren.

Efterarbete i klassrummet

Detta har jag lärt mig

Följ upp museibesöket och stadsvandringen med att bearbeta dina upplevelser och förvärvade kunskaper och insikter i den form som passar dig bäst: Använd er gärna av era fotografier från utställningen och stadsvandringen.

- Uppsats
- Tidningsartikel
- Serie
- Bild
- Film
- Skulptur
- Radioprogram
- Intervju
- Eget förslag

Rollspel

Gör en tidsresa till "ditt" århundrade gärna tillsammans i grupp! Forma tillsammans ett rollspel:

- Vad heter du?
- Vilken är din karaktär?
- Vad gör du?
- Hur mår du?
- Hur bor du?
- Hur ser din familj ut?
- Är du fattig eller rik?
- Vad längtar du efter?
- Vad saknar du?
- Vad tror du på?
- Egna förslag

Genomför rollspelet.

Tidsresor

Tidsresor för 1600-talsgruppen

- Tänk dig att du reser iväg med en tidsmaskin för att arbeta en vecka med Erich Frisk i gevärsfaktoriet. Berätta i dagboksform om dina upplevelser, tankar och känslor. Vad skulle du sakna? Vad kan hända om du är olydig?
- Tänk dig att Erich Frisk reser iväg med en tidsmaskin för att bo hemma hos dig. Vad skulle han sakna? Vad skulle han bli förvånad och nyfiken på? Vad skulle du vilja fråga honom om?

Tidsresor för 1700-talsgruppen

- Tänk dig att du reser iväg med en tidsmaskin för att bo en vecka med Margareta Berg och hennes rika handelsmannafamilj. Berätta i dagboksform om dina upplevelser, tankar och känslor. Vad skulle du uppleva som annorlunda?
- Tänk dig att Margareta Berg reser iväg med en tidsmaskin för att bo hemma hos dig. Vad skulle hon sakna? Vad skulle hon bli förvånad och nyfiken på? Vad skulle du vilja fråga henne om?

Tidsresor för 1800-talsgruppen

- Tänk dig att du reser iväg med en tidsmaskin för att arbeta en vecka tillsammans med Johan Abraham Berglund i Albert Blombergssons målarateljé. Berätta i dagboksform om dina upplevelser, tankar och känslor. Vad skulle du uppleva som annorlunda?
- Tänk dig att Johan Abraham Berglund reser iväg med en tidsmaskin för att bo hemma hos dig. Vad skulle han sakna? Vad skulle han bli förvånad och nyfiken på? Vad skulle du vilja fråga honom om?

Tidsresor för 1900-talsgruppen

- Tänk dig att du reser iväg med en tidsmaskin för att leva en vecka tillsammans med Ulla Bjerne. Berätta i dagboksform om dina upplevelser, tankar och känslor. Vad skulle du uppleva som annorlunda?
- Tänk dig att Ulla Bjerne reser iväg med en tidsmaskin för att bo hemma hos dig. Vad skulle hon sakna? Vad skulle hon bli förvånad och nyfiken på? Vad skulle du vilja fråga henne om?

Ta reda på mer

om tortyrredskap

- [sv.wikipedia.org/wiki/H%C3%A4st_\(tortyrredskap\)](https://sv.wikipedia.org/wiki/H%C3%A4st_(tortyrredskap))
- sokisamlingar.sormlandsmuseum.se/items/show/427689

om epidemier

- illvet.se/medicin/sjukdomar/historiens-10-varsta-epidemier
- halsinglandsmuseum.se/onsdagsforelasning/2020/historien-ar-en-reservoar-av-manskliga-erfarenheter/

om Albert Blombergsson

- Nylander, Lars (2019)
En vandring genom Söderhamns historia,
Bokförlaget Helsingiana, s 100–103

om svältåret 1867

- Västerbro, Magnus (2019) Svältén.
Bonniers

om hungerdemonstrationerna 1917

- urplay.se/serie/198999-nationen
Om när Söderhamns kvinnor demonstrerar för
bröd åt sina barn: ca 11.00 min -17.30 min

om Ulla Bjerne

- Bjerne, Ulla (1955) Livet väntar dig. Bonniers
- helgebiblioteken.se

Förslag på övriga källor

Läroboken i historia

- digilar.se/
- so-rummet.se/om-oss

Almanacka från Söderhamn 1907, Söderhamns museum.

Utställningsformgivare: Jöran Österman | Grafisk form: Åsa Järgård | Foto: Joakim Brölin

Söderhamn^o | 400 ÅR

Söderhamns
kommun

Hälsinglands
Museum

KULTURRÅDET